

Crna Gora
Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija

Izveštaj o realizaciji Akcionog plana za 2023. godinu, za sprovođenje

Strategije inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori 2019-2025.

Podgorica, maj 2024. godine

Uvod

Strategija inkluzivnog obrazovanja (2019-2025) određuje dalje pravce razvoja obrazovanja za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. Dokument predstavlja nastavak realizacije mjera Strategije inkluzivnog obrazovanja (2014-2018) i oslanja se na obavezujuća međunarodna načela, standarde i preporuke Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Vodeće načelo je: Promocija, zaštita, osiguranje punog i ravnopravnog učešća sve djece sa posebnim obrazovnim potrebama u inkluzivnom obrazovanju bez diskriminacije, isključivanja i na osnovu jednakosti sa drugima.

Vizija Strategije inkluzivnog obrazovanja glasi: Djeci sa posebnim obrazovnim potrebama obezbijediti dostupno, pristupačno i kvalitetno inkluzivno obrazovanje na svim nivoima. U okviru Strategije inkluzivnog obrazovanja definisana su tri strateška cilja i to:

- Strateški cilj 1: Obezbijediti i primijeniti dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku.
- Strateški cilj 2: Osigurati i sprovesti jednakost i kontinuitet inkluzivnog obrazovanja kroz uspješnu saradnju unutar i između sektora i tranziciju sa nivoa obrazovanja.
- Strateški cilj 3: Podržati i unapređivati kvalitet inkluzivnog obrazovanja kroz jačanje školskih politika, kulture i prakse.

Strategija inkluzivnog obrazovanja je razvijana kroz participativni proces svih relevantnih subjekata, čime u realizaciji i praćenju pored ustanova obrazovanja i vaspitanja: Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Zavoda za školstvo, Centra za stručno obrazovanje učestvuju i predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva zdravlja. NVO sektor nije prisutan, jer na dva javna poziva prilikom formiranja Radne grupe nije bilo zainteresovanih.

Izveštaj koji slijedi je rodno senzitivn i orodnjen, a detaljan pregled aktivnosti dat je u Tabeli realizacije po osnovu Akcionog plana Strategije.

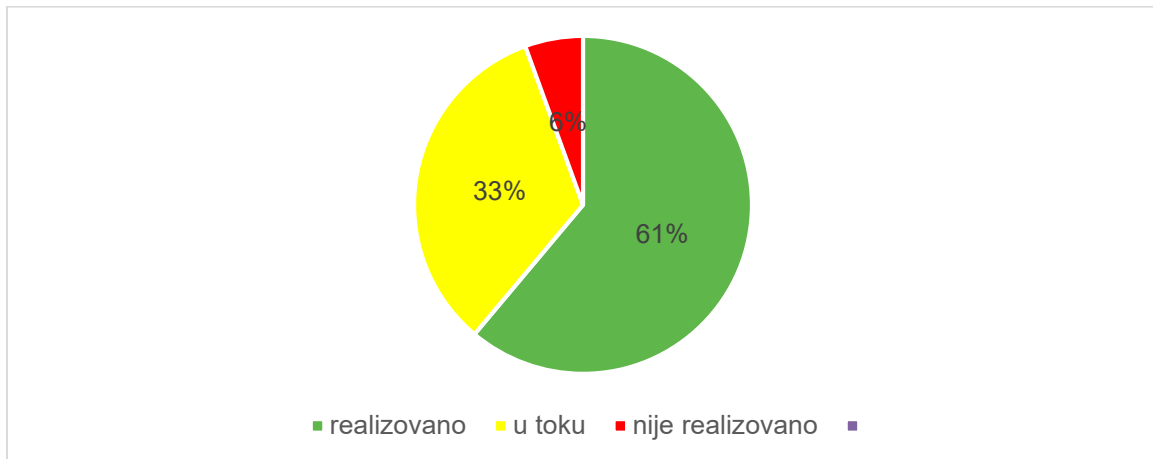
Ostvarene aktivnosti Strategije inkluzivnog obrazovanja 2019-2025. su kompatibilne sa Strategijom za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti, Strategijom ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Uz intenzivan rad i praćenje uglavnom su ostvareni ciljevi. Saradnja s upravama obrazovno-vaspitnih ustanova treba biti na zavidnijem nivou, prije svega zbog neshvatanja dijela rukovodioca koncepta inkluzije, neupućenosti u mogućnosti korišćenja digitalnih sredstava, aplikacija i materijala koji su godinama unazad urađeni za dobrobit djece s posebnim obrazovnim potrebama.

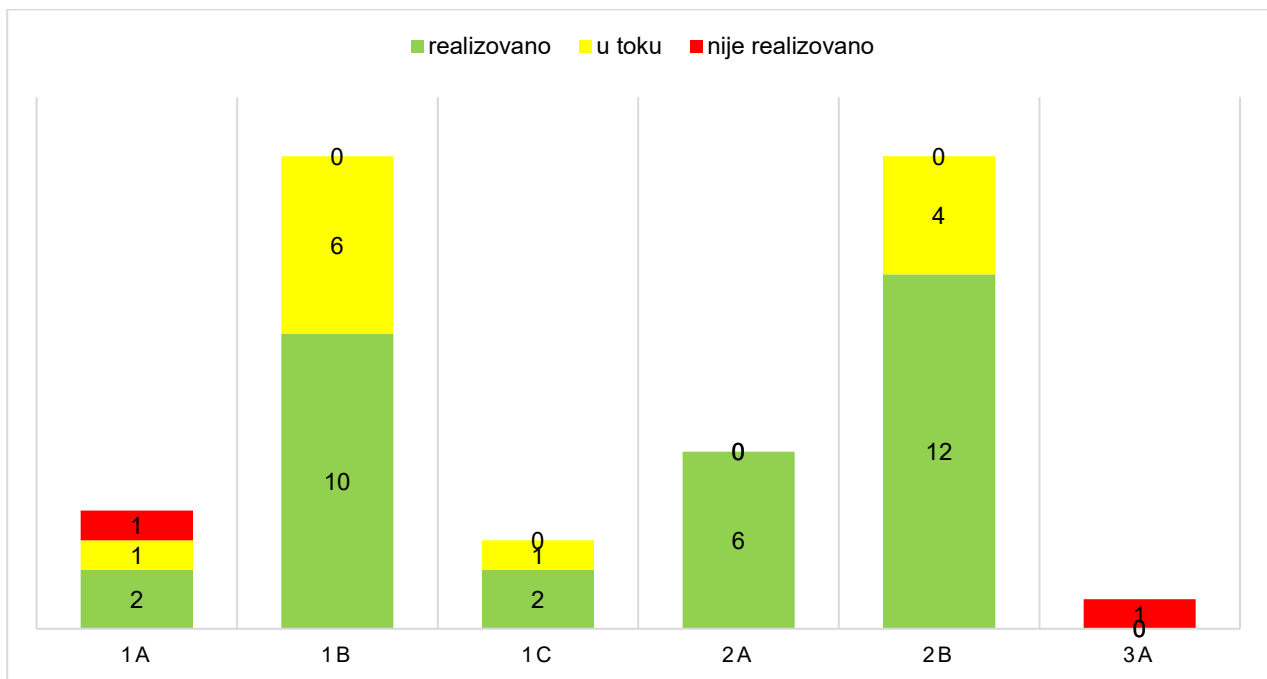
I Uvodni rezime

Aktivnosti definisane Strategijom inkluzivnog obrazovanja (2019-2025) realizuju se predviđenom dinamikom, uz razumijevanje i prilagođavanje potrebama usljed političkih i rukovodećih promjena koje zahtijevaju prilagođavanja i usporavaju strukturalne procese. Dominantno pod koordinacijom ZZŠ, CSO, realizovano je 36 aktivnosti, od kojih su 22 ispunjene; 12 je aktivnosti koje su u toku ili se kontinuirano realizuju – 12%, a nerealizovanih aktivnosti je 2 (grafikoni 1 i 2).

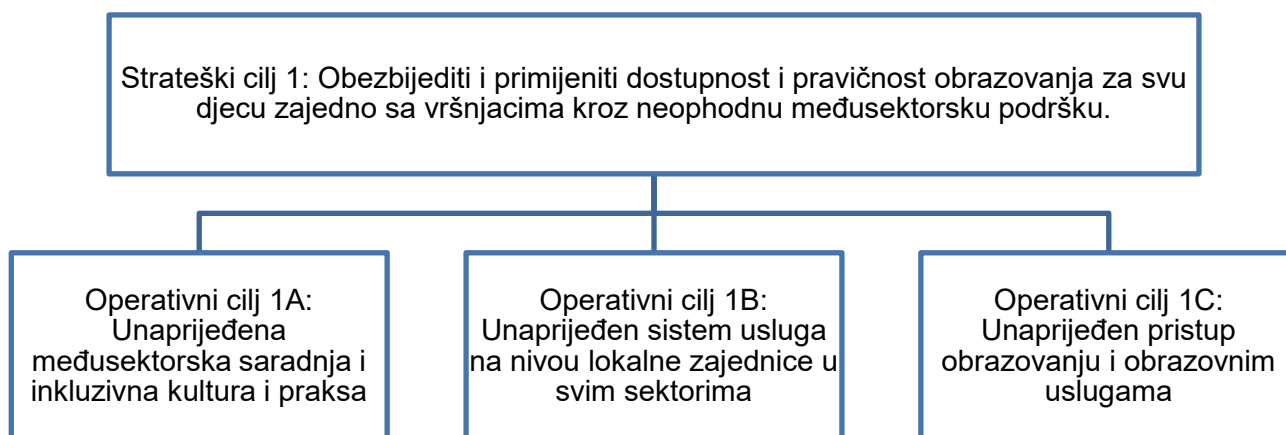
Grafik 1: realizacija ukupno

Grafik 2: realizacija po operativnim ciljevima

Ukupno posmatrano, posebno je važno da se postave preduslovi (rani razvoj, podrška porodici) za uspješno uključivanje djevojčica i dječaka u obrazovno-vaspitni sistem (zdravstvena, dječija, socijalna zaštita), u javnosti raditi na afirmaciji inkluzivnih vrijednosti, omogućiti dovoljno zastupljen stručni kadar, podsticati odgovornost, prije svega, nastavnog kadra, dodatno se pozabaviti osvježavanjem inkluzivnih stavova, razvoju otpornosti za diskriminatorne orijentacije, održavanje do sada uspostavljenih mehanizama, a posebno se suočiti i zaustaviti pojave zastupanja povratka na paradigmu specijalnog obrazovanja.

Slijedi sažeti deskriptivni prikaz realizacija.

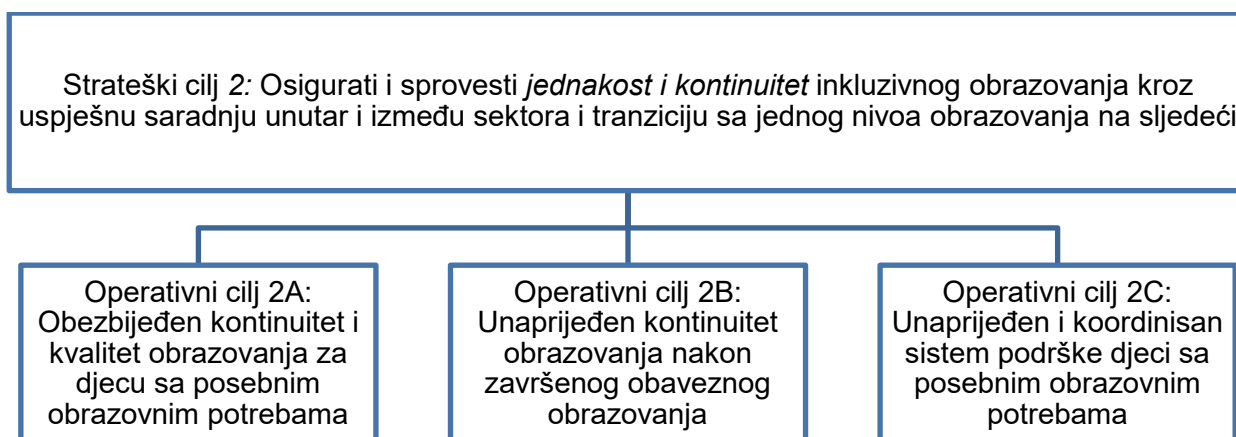
Slika 1: Strateški cilj 1 s pratećim operativnim ciljevima

U okviru **strateškog cilja 1** orijentisani smo bili na rani i razvoj djevojčica i dječaka i asistivnu podršku. Izazov su bile političke promjene koje su usporile koordinirajući process i inicijativu.

U pogledu **operativnog cilja 1A** - Unaprijeđena međusektorska saradnja i inkluzivna kultura i praksa – praćenje postignuća je bilo kako unutar sistema obrazovanja tako i intersektorski. Fokus bio na održavanje pozitivnih stavova, obilasku. Izazov je kompetentnost rukovodećeg kadra i praktičara (znanja, vrijednosti i odgovornost)

Za **operativni cilj 1B** - Unaprijeđen sistem usluga na nivou lokalne zajednice, pokrenuti porodično orijentisani programi rane intervencije, aktiviran i dinamizovan sektor zdravstva. Izazovi su zakonski osnov, jednaka dostupnost i kvalitet ukupnih i ljudskih resursa za usluge, koordinacija usluga (npr. fleksibilnost za sate boravka od strane predškolskih ustanova za djecu koja su u programima rane intervencije) uz potrebu reanimiranja kapaciteta resursnih centara i zaustavljanje nepoželjnih procesa zastupanja povratka na specijalno obrazovanje.

U pogledu **operativnog cilja 1C** - Unaprijeđen pristup obrazovanju i obrazovnim uslugama, radilo se na jačanju informaciono-tehnoloških kompetencija, korišćenje AT i AAC, postiglo se uvezivanje sa strategijom koja se odnosi na digitalizaciju, posebno u pogledu proizvodnje nastavnih materijala po principu niskobudžetne tehnologije, prigodnih priručnika. U daljem radu fokus treba da bude na snaženju ITK, navika korišćenja kod pedagoga, predmetnih nastavnika u srednjim školama i u lokalnim uslugama.

Slika 2: Strateški cilj 2 s pratećim operativnim ciljevima

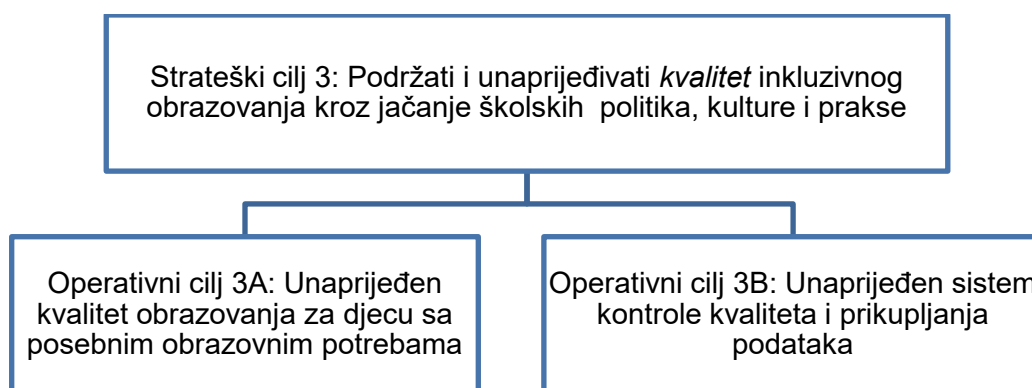
U okviru **strateškog cilja 2** radilo se na daljem širenju saradnje sa ETF i PMF u smjeru asistivne podrške na fakultetima. Pokušavalo se kroz mobilne usluge i savjetodavni rad inkluzivnih saradnika održati podrška školama, osnaženi su timovi stručnih službi škola, čime se prevenirala

nepoželjna pojava zastupanja povratka na “specijalni sistem obrazovanja – specijalne škole” (zabilježeno u dijelu resursnih centara). Intenzivno se pratila individualizacija i tranzicija. Potrebno je pozabaviti se kompetencijama rukovodećeg kadra resursnih centara, kao poznavanjem koncepta inkluzivnog obrazovanja i važeće državne politike.

U pogledu operativnog cilja 2A – Obezbijeđen kontinuitet i kvalitet obrazovanja za djevojčice i dječake sa posebnim obrazovnim potrebama pažnja je posvećena praćenju učinaka u školama, što je važno održati nadalje.

U okviru operativnog cilja 2B – Unaprijeđen kontinuitet obrazovanja nakon završenog obaveznog obrazovanja imamo stalni proces sprovođenja tranzicije, ali i usporene aktivnosti mentorstva i obuka u srednjim školama što objašnjavamo izostankom projektne podrške. Posebno treba istaći širenje saradnje sa ETF i PMF. Biće poželjno širiti ideju i za pomagala potrebna djeci kroz uvezivanje sa opcijama robotike, 3D.

Za operativni cilj 2C – Unaprijeđen i koordinisan sistem podrške djevojčica i dječaka sa posebnim obrazovnim potrebama pilotiran je program orijentisan na podršku u porodičnim kontekstima. Model dodatne stručne podrške je važno uvezati sa porodično orijentisanim uslugama, koje treba proširiti i zakonski i kadrovski pretpostaviti.

Slika 3: Strateški cilj 3 s pratećim operativnim ciljevima

U okviru strateškog cilja 3 aktivnosti su realizovane, odnosno idejno postavljen koncept je uspostavljen, te sada teče standardnom dinamikom: operativni cilj 3A – novi IROP, mobilna služba, operativni cilj 3B mehanizmi samoevaluacije kroz indeks za inkluziju, MEIS modul osnovni elementi pristupačnosti, aplikacija za defektologe. Dalje je važno uvezivati mjere.

U realizaciji aktivnosti predviđenih Akcionim planom za 2023. godinu utrošeno je 76.650 eura uglavnom kroz programe s UNICEF-om („Porodično orijentisana rana intervencija“, SE („Kvalitetno obrazovanje za sve“) i saradnju sa civilnim sektorom.

II Informacija o napretku u postizanju operativnih ciljeva

Karakteristično za Strategiju inkluzivnog obrazovanja je da se aktivnosti realizuju u odnosu na definisane strateške, postavljene ishode i očekivane rezultate, a koji su u značajnoj mjeri već ispunjeni – postavljeni, (re)definisani okviri koji se sada stalno primjenjuju, a značajan broj aktivnosti međusobno povezuje i usaglašava. Specifičnost realizacije tokom 2023. Dijelom su pod uticajem političkih, kadrovskih, upravljačkih i organizacijskih promjena.

U okviru **strateškog cilja 1, operativnog cilja 1A - Unaprijeđena međusektorska saradnja i inkluzivna kultura i praksa predstavljamo sljedeće.**

- Posebno istaknute vrijednosti u odnosu na indikatore rezultata:
  - Razvijeni i sprovode se na sektorskom i međusektorskom nivou mehanizmi razmjene informacija, praćenja i evaluacije.
    - ✓ Održan jedan oficijelni sastanak, dok se saradnja ostvaruje kroz timski rad institucija
  - Uspostavljanje sistema, mehanizama i procesa međusektorske saradnje radi praćenja implementacije mjera i zadataka Strategije
    - ✓ Razvijena Strategija ranog razvoja djeteta inspirisana sugestijama tokom realizacije izvještajnog dokumenta – Strategija ranog razvoja djeteta (2023-2027, usvojena 27.10.2023), u okviru cilja “2. Usluge ranog razvoja su jednako dostupne i kvalitetne u svim fazama razvoja djeteta uz osnažene porodice, koje su uključene na partnerskoj osnovi”, ima “Operativni cilj 2.6: Unaprijeđena koordinacija svih ključnih aktera od značaja u cilju uspostavljanja sistema za pružanje savremene rane intervencije utemeljene na dokazima” sa aktivnostima vezanim za multisektorski model rane intervencije i ranu detekciju (akcioni plan važi dvije godine).
- Ključni izazov – kompatibilnost legislative, fleksibilnost normative, intersektorsko planiranje, saradnju, jačanje pozitivnih stavova i istrajna koordinacija. Nije sprovedena srednjoročna eksterna evaluacija usljed političkih, kadrovskih promjena.
- Trend porasta pozitivnih stavova i saradnje – porast broja postupaka za usmjerenje djece: 2022 = 3035: 2023 = 3311, uz trend prohodnosti prema višim nivoima obrazovanja.

Nadovezujući se na prethodno kroz operativni cilj 1B Unaprijeđen sistem usluga na nivou lokalne zajednice u svim sektorima prikazujemo sljedeće.

- Posebno istaknute vrijednosti u odnosu na indikatore rezultata:
  - Pripremljen jasan plan prelaska sa postojećeg sistema na multidisciplinarni pristup (razvijen i pilotiran) za primjenu na lokalnom nivou.
  - Broj radionica za razvoj kapaciteta usklađene sa modelom ljudskih prava. Broj obučeni profesionalaca. Broj zaposlenih koji su obučeni o modelu ljudskih prava. Broj trenera
    - Rani odgovor na različite potrebe djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i riziku vodi povećavanju učešća u svakodnevnim životnim aktivnostima. Kao prvi korak koji vodi dostupnosti i pravičnosti jeste pravovremena rana detekcija i podrška roditeljima u cilju punog razumijevanja i osnaživanja kako bi ostvarili kvalitetan dalji porodični život. Stoga je i realizovan pilot projekat *Porodično orjentisana rana intervencija – PORI*, u dva grada – Bijelom Polju i Kotoru, u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom rada i socijalnog staranja i UNICEF-om i prezentovani rezultati 23. novembra 2023. godine, koji su ukazivali na uspješnost projekta, što daje preporuku za implementaciju i u ostalim opštinama. Obuku

za porodično orijentisanu ranu intervenciju akreditovao je Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, a dostavljen je i Zavodu za školstvo. Vodič za porodično orijentisanu ranu intervenciju je u završnoj fazi izrade, i dat je ministarstvima na mišljenje i odobrenje. Resursni centar Podgorica, takođe uključen u projekat, dok rukovodeći kadar RC „ 1. jun“ nije našao interesovanje za isto..Sprovedeno preliminarno istraživanje, set od 4 obuke, formirani timovi koji su radili sa 60 porodica. Dodatno se uključio Resursni centar Podgorica koji sada redovno sprovodi ovaj koncept. Program obuke akreditovan kod Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, podnijet materijal za akreditaciju kod Zavoda za školstvo.

✓ U sistemu zdravstvene zaštite poseban fokus se stavlja na rane dane djeteta – kontinuitet edukacija za pedijatre, patronažne sestre, koji se odvijaju u 4 turnusa, u trajanju od tri dana, koji fokus stavljaju na, osim standardnih aktivnosti, zapažanje u vezi mogućih razvojnih rizika i odstupanja.

- Ključni izazov je u odnosu na sljedeće indikatore rezultata:
  - Unaprijeđene postojeće usluge u sistemu zdravstvene, socijalne i dječije zaštite. Broj novih usluga u sistemu zdravstva, socijalne i dječije zaštite.
  - Procjena, razvoj i sprovođenje usluga i programi rane intervencije usklađeni sa ICF-om. Razvijen plan i sistem obaveza i odgovornosti predstavnika zdravstvenog sektora u saradnji sa obrazovno-vaspitnim ustanovama i centarima za socijalni rad. Broj korisnika.
  - Postojeći sistem monitoringa i evaluacije mapiran je i procijenjen uz učešće ključnih aktera. Sistem monitoringa i evaluacije je razvijen i pilotiran. Broj obučenih za korišćenje sistema monitoringa i evaluacije. Sistem monitoringa i evaluacije postoji interno i eksterno.
  - Zaključuje se da je neophodno racionalno koristiti postojeće ljudske kapacitete, insisitirati na inkluzivnim orijentacijama, posebno vratiti na pravac inkluzivnih vrijednosti zapaženo skretanje u upravljanju dijela resursnih centara.
  - Trend poboljšanja i povećanja usluga u zajednici zasnovanih na modelu ljudskih prava: U resursnim centrima su održane aktivnosti rane intervencije za oko 150. djece predškolskog uzrasta kod kojih je detektovano kašnjenje u razvoju. Međutim, izostaje potrebna podrška djeci u osnovnim školama, osim u dijelu izrade materijala za rad korišćenjem asistivne tehnologije (štampani su udžbenici Brajevim pismom, a pripreman je i slikovni materijal u svrhu razvoja alternativne i augmentative komunikacije).
  - Program “Mladi sportisti” (2-7. godine) održava se u 16 opština, 16 JPU i u 29 VJ. Potpisan Memorandum o razumjevanju u oblasti inkluzivnog obrazovanja, između Ministarstva i Međunarodne Specijalne Olimpijade za Evropu i Evroaziju.
  - Sa Specijalne Olimpijade uključeno je 60 novih obrazovno—vaspitnih institucija u program Ujedinjene šampionske škole, te 1 500 mladih sa i bez intelektualnih smetnji u program Inkluzivni sport, obučeno je 550 novih vaspitača, nastavnika, stručnih saradnika i asistenata u nastavi što je rezultiralo angažovanje 3 000 djece i mladih u školskim zajednicama
  - Mobilna služba za podršku inkluzivnom obrazovanju tokom 2023. godine realizovala je **1 350** sati podrške u učenju učenicima s posebnim obrazovnim potrebama, kao i savjetodavnih aktivnosti za nastavnike i roditelje. Navedenim aktivnostima obuhvaćeno je **340** učenika.
  - Sedam osnovnih škola u Crnoj Gori s integrisanim odjeljenjima (JU OŠ „Vuk Karadžić” – Berane, JU OŠ „Dušan Korać” – Bijelo Polje, JU OŠ „Boško Buha” – Pljevlja, JU OŠ „Olga Golović” – Nikšić, JU OŠ „Njegoš” – Kotor, JU OŠ „Ilija Kišić” – Zelenika, Herceg Novi i JU OŠ „Jugoslavija” – Bar) u kojima se realizuje poseban obrazovni program, bile su podrška ostalim obrazovno-vaspitnim ustanovama u lokalnoj zajednici, putem savjetovanja, edukacija i pružanja individualne podrške učenicima.
  - Održano je 28 savjetovanja za škole kojima je bila potrebna podrška u sprovođenju inkluzivnog obrazovanja.
- Ključni izazov je u odnosu na sljedeće indikatore rezultata:

→ Upravljanje i organizacija podrške u školama od strane resursnih centara – imperativ učiniti sve za dijete, ne stvarati okolnosti isključenosti.

U kontekstu 1C – Unaprijeđen pristup obrazovanju i obrazovnim uslugama predstavljamo sljedeće.

- Posebno istaknute vrijednosti u odnosu na indikatore rezultata
- Ključni izazov Potrebno je stalno raditi na osavremenjivanju opreme, jačanju i uvezivanju inkluzivnih sa IT kompetencijama, promovisanju AAC i AT, pristupačnosti, kao i poszivanju drugih zainteresovanih za osmišljavanje modela prilagođavanja, savrmenenih pomagala, korelacija za Strategijom digitalizacije u obrazovanju (npr. Povezivanje sa programima robotike, 3D štampa pomagala).
- Trend povećanja pristupačnosti i opremljenosti obrazovno-vaspitnih ustanova – ZZŠ – sprovodi Cboard – Aplikacija Cboard se koristi u ukupno 13 predškolskih ustanova, 4 osnovne škole i resursnim centrima, za oko 200 djevojčica i dječaka.

Gledano u odnosu na strateški cilj 2 cijeneći njegov karakter svi operativni ciljevi, čija je realizacija očekivana u ovom periodu su u punoj funkciji, realizovani ili se sprovode u koninuitetu.

Kroz Operativni cilj 2A – Obezbijeđen kontinuitet i kvalitet obrazovanja za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama predstavljamo sljedeće.

- Posebno istaknute vrijednosti u odnosu na indikatore rezultata:
  - Razvijen plan za pravovremeni upis u osnovnu školu dece sa posebnim obrazovnim potrebama. Povećana stopa pravovremenog upisa u osnovnu školu dece sa posebnim obrazovnim potrebama. Portfolio se primjenjuje u predškolskim ustanovama. Broj sprovedenih radionica u vrtićima za djecu i roditelje. Broj održanih sastanaka predstavnika vrtića, škola, roditelja i domova zdravlja.
    - ✓ Sprovedene kampanje u svim vrtićima, vrtići i škole redovno sprovode programe prelaska.
- Ključni izazov je u odnosu na indikator rezultata: Promovisati značaj pravovremenog polaska u osnovnu školu, uticati na pojave odlaganja upisa.
- Trend povećanja stope pohađanja i podrške na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja dominantno se radilo na jačanju stavova, promociji, podršci - U osnovnim školama realizovane su radionice Nediskriminacije, sproveden Indeks inkluzivnosti i obilježen Dan inkluzije. Promotivno realizovano – Dan osoba sa Daunovim sindromom, Dan OSI, Dan osoba sa autizmom na svim nivoima obrazovanja. Sprovedeno 10 obuka za 270 nastavnika

U okviru operativnog cilja 2B – Unaprijeđen kontinuitet obrazovanja nakon završenog obaveznog obrazovanje predstavljamo sljedeće.

- Posebno istaknute vrijednosti u odnosu na indikatore rezultata
  - Broj promotivnih aktivnosti. Procjena kvaliteta i efikasnosti ITP 1 i ITP2.
    - ✓ Održani su sastanci sa direktorima svih obrazovno-vaspitnih ustanova i ukazano je na značaj saradnje ustanova i porodice, u svim aspektima, a posebno prilikom izrade IROP-a i neophodnosti veće uključenosti roditelja. Podsticajna pristupačnost ustanova, formata i primjene AAC i AT , kao i usavršavanje nastavnog kadra i izrade didaktičkog materijala.
    - ✓ Izvršena je analiza IROP-a, na osnovu iste, informisane su obrazovno-vaspitne ustanove koje su trebale da izvrše korekciju.
    - ✓ CSO se bavio promocijom tranzicionih planova, edukacijom za novi obrazac IROP, te stalnim insistiranjem na odularizaciji kao za djecu s posebnim obrazovnim potrebama optimalnim modelom (novi program, savjetovanja).

- ✓ Uz podršku Savjeta Evrope realizovana je obuka za nastavno osoblje Univerziteta Crne Gore o podršci u učenju i učešću studenata s invaliditetom.
  - ✓ Danska fondacija Margit Nilsen donirala je sredstva za realizovanje dvije petodnevne obuke (Primijenjena analiza ponašanja ABA kao podrška u inkluzivnom obrazovanju) za 60 stručnih saradnika.
- Broj usluga fakulteta. Broj usluga resursnih centara:
- ✓ Program Inovacije u inkluzivnom obrazovanju (saradnja Zavoda za školstvo sa Univerzitetom Crne Gore, PMF i ETF) rezultirao je izradom 10 setova didaktičkog materijala urađenog 3D štampom (nagrada BIG SEE za dizajn, Ljubljana) koji je doniran osnovnim školama i 10 setova pribora za jelo namijenjenih predškolskim ustanovama u cilju sticanja vještina brige o sebi. U okviru istog programa izrađena je aplikacija **vladamsituacijom.edu.me** koja sadrži 18 društvenih priča za razvoj socijalnih vještina s posebnim obrazovnim potrebama, a dopunjena je sadržajem za učenje predčitalačkih i čitalačkih vještina i objavljena je na Školskom portalu.
  - Ključni izazov je u odnosu na indikatore rezultata: potrebno je nastaviti podršku u srednjim školama, raditi na razvoju usluge mentora, održati i proširiti aktivnosti saradnje s fakultetima i uvezati školske sa aktivnostima sektora zapošljavanja OSI.
  - Trend povećanja profesionalnih kompetencija djece s posebnim obrazovnim potrebama i njihovog zapošljavanja, isti se postiže obukama, savjetovanjem, te širenjeme opsega djelovanja ITP. Usvojeno je 19 standarda zanimanja, 24 standarda stručnih kvalifikacija i 10 obrazovnih programa iz oblasti: saobraćaj, zdravstvo, poljoprivreda, umjetnost, hemijska industrija, elektrotehnika i usluge. Započeta je izrada dokumenata za izradu 3 obrazovna programa prilagođena za realizaciju u resursnim centrima i redovnim školama sa produženim trajanjem obrazovanja (Pomoćnik kuvara, Pomoćnik prodavača i Pomoćnik krojača)

Za specifični cilj 2C Unaprijeđen i koordinisan sistem podrške djeci sa posebnim obrazovnim potrebama ukazujemo da je u ranijem periodu pilotiran i proširen model dodatne stručne podrške kroz saradnju centara za dnevni boravak i vrtića i škola.

U okviru strateškog cilja 3 ukazujemo da je on u cjelosti u prethodnom periodu postignut u dijelu nadležnosti Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija. Ukazujemo da još nije ispunjeno – Analiziranje, usklađivanje i sprovođenje plana i programa inicijalnog obrazovanja nastavnika/ca u skladu s modelom ljudskih prava.

Budžet je uglavnom usmjeren na jačanje kompetencija, usluga i materijala uslova. Realizacija je podržavana kroz donacije, fokus na održivosti. Ukupno je potrošeno 76.650 eura.

U pogledu dostupnosti i pravičnosti potrošeno 34.900 eura.

U odnosu na jednakost i kontinuitet aktivnosti su uglavnom programski ili projektno podržane. Potrošeno 41.750 eura.

U odnosu na kvalitet inkluzivnog obrazovanja ukazujemo da s aktivnosti redovne.

III Tabelarni prikaz statusa realizacije aktivnosti

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja	Indikator rezultata i postignute vrijednosti na kraju izvještajnog perioda	Institucije odgovorne za sprovođenje aktivnosti	Datum početka	Planirani datum završetka	Novi rok za realizaciju (uz odgovarajuće obrazloženje)	Status realizacije	Planirana sredstva	Realizovana sredstva	Izvor finansiranja	Preporuke za naredni period sprovođenja
Strateški cilj 1: Obezbijediti i primijeniti dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku										
Operativni cilj 1A - Unaprijeđena međusektorska saradnja i inkluzivna kultura i praksa Indikator učinka: Trend porasta pozitivnih stavova i saradnje.										
Uspostaviti tim za praćenje Strategije i razvoja inkluzivnog obrazovanja, sa jasnim sektorskim ulogama i nadležnostima.	Imenovani predstavnici u međusektorskom timu -ima definisan mandat i plan rada, opis uloga i odgovornosti sektora. Sastanci kvartalno	MP	2020 -	2025.	Kontinuirano	Izrađeno novo Rješenje i formirana nova Radna grupa. Radna grupa formirana sa novim članovima, održan jedan sastanak	Planirano 6.000 eura,	utrošak 0	članovi tima obavljaju u okviru redovnih poslova.	Nastaviti sa jačanjem saradnje, zajedničkog planiranja i aktivnosti.
Uspostavljanje sistema, mehanizama, procesa međusektorske saradnje radi praćenja implementacije mjera i zadataka Strategije.	Razvijeni i sprovode se na sektorskom i međusektorskom nivou mehanizmi razmjene informacija, praćenja i evaluacije. Sprovedena eksterna evaluacija implementacije Strategije do kraja 2022. Sprovedena analiza/evaluacija rezultata implementacije Strategije do kraja 2024.	MP, donatori	2020 -	2025.	Kontinuirano	Usvojena Strategija ranog razvoja djeteta koja se korelira sa izvještajnom strategijom Srednjeročna evaluacija nije sprovedena	Planirano 25.000 eura	utrošak 0	aktivnosti redovni poslovi	Korelirati strategije, razumjeti značaj evaluacije
Operativni cilj 1B - Unaprijeđen sistem usluga na nivou lokalne zajednice u svim sektorima Indikator učinka: Trend poboljšanja i povećanja usluga u zajednici zasnovanih na modelu ljudskih prava										

Razviti multidisciplinarni pristup za unapređenje sistema podrške za ranu identifikaciju i intervenciju, razvoj djeteta, zaštitu djece sa smetnjama u razvoju.	Pripremljen jasan plan prelaska sa postojećeg sistema na multidisciplinarni pristup (razvijen i pilotiran) za primjenu na lokalnom nivou. Broj obučanih predstavnika iz sektora obrazovanja, zdravlja, socijalne i dječje zaštite.	MP, MZ	2020 -	2025.	Stalno	I dalje traje UNDP program "Reforma sistema vještačenja invaliditeta" i modernizovanje pristupa.	Planirano 6.000 eura,		Faza	Nakon usvajanja Zakona usaglasiti pristup
Određivanje stručnih radnika za dijete i porodicu u centrima za socijalni rad i razvoj kompetencija kadra za rad sa ovom populacijom.	Broj zaposlenih koji su obučeni o modelu ljudskih prava. Broj trenera koji su obučeni za rad po modelu ljudskih prava. Stručni radnici pokazuju unaprijeđene kompetencije za rad po modelu ljudskih prava.	MRSS - ZSDZ	2020 -	2025.	Stalno	Kroz PORI	Planirano 3.000 eura,		UNICEF	Osnažiti CSR za inkluzivniji pristup
Na osnovu analize usluga u domenu zdravlja, obrazovanja i socijalne i dječje zaštite napraviti dodatnu analizu potreba za novim uslugama i u skladu s tim razvijati, licencirati i standardizovati nove.	Izvršena procjena potreba i razvijen plan za unapređenje postojećih i razvoj i sprovođenje novih usluga. Unaprijeđene postojeće usluge u sistemu zdravstvene, socijalne i dječje zaštite. Broj novih usluga u sistemu zdravstva, socijalne i dječje zaštite.	MZ, MRSS - ZSDZ	2020 -	2025.	Stalno	Uspostavljena Direkcija za razvoj usluga pri MRSS	Planirano 50.000 eura	Dio je kroz redovne aktivnosti		Usluge razvijati na dokazima
Izgradnja kapaciteta donosioca odluka u sektoru zdravstva za razvoj i primjenu alata zasnovanog na modelu ljudskih	Broj obučanih donosilaca odluka. Procjena, razvoj i sprovođenje usluga i programi rane intervencije usklađeni sa ICF-om. Razvijen plan i sistem obaveza i odgovornosti	MZ	2020 -	2025.	Stalno	U toku izrada Zakona o jeidnstvenom vještačenju stanja invaliditeta	Planirano 15.000 eura		UNDP Sredstva su kod MFSS i UNDP	Usaglašena primjena, postupna

prava, osmišljavanje i sprovođenje usluga, mjera programa rane intervencije. Milica	predstavnik zdravstvenog sektora u saradnji sa obrazovno-vaspitim ustanovama i centarima za socijalni rad. Broj korisnika.									
Razvoj i primjena plana podrške za djecu i porodicu kao mehanizam saradnje zdravstvenih usluga sa predškolskim ustanovama, osnovnim školama, resursnim i centrima za socijalni rad.	Postojeći sistem monitoringa i evaluacije mapiran je i procijenjen uz učešće ključnih aktera. Sistem monitoringa i evaluacije je razvijen i pilotiran. Broj obučenih za korišćenje sistema monitoringa i evaluacije. Sistem monitoringa i evaluacije postoji na internom i eksternom nivou.	MZ	2020 -	2025.	Stalno	Pilotiran PORI -Sprovedeno preliminarno istraživanje, set od 4 obuke, formirani timovi koji su radili sa 60 porodica. Dodatno se uključio Resursni centar Podgorica koji sada redovno sprovodi ovaj koncept. Program obuke akreditovan kod Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, podnjet materijal za akreditaciju kod Zavoda za školstvo.	Planirano 15.000 eura.	15.000 eura	UNICEF	Dovršiti proces, proširiti opseg
Uspostaviti sistem praćenja i evaluacije za ranu identifikaciju i intervenciju tako da postoje interne i eksterne mjere obezbjeđivanja kvaliteta u skladu sa modelom ljudskih prava.	Postojeći sistem monitoringa i evaluacije mapiran je i procijenjen uz učešće ključnih aktera. Sistem monitoringa i evaluacije je razvijen i pilotiran. Broj obučenih za korišćenje sistema monitoringa i evaluacije. Sistem monitoringa i evaluacije postoji na internom i eksternom nivou.					Predviđen model kroz Strategiju ranog razvoja deteta	Planirano 15.000 eura.	Redovna aktivnost		Osigurati koordinaciju i efiksanost
Unaprijediti model podrške u sistemu vaspitanja i obrazovanja	Postojeći sistem monitoringa i evaluacije mapiran je i procijenjen uz učešće ključnih aktera. Sistem monitoringa i evaluacije je razvijen i pilotiran. Broj obučenih za korišćenje sistema monitoringa i evaluacije.	MP, donatori	2020 -	2025.	Stalno	Sedam osnovnih škola u Crnoj Gori s integrisanim odjeljenjima (JU OŠ „Vuk Karađžić” – Berane, JU OŠ „Dušan Korać” – Bijelo Polje, JU OŠ „Boško Buha” – Pljevlja, JU OŠ „Olga Golović” – Nikšić, JU OŠ „Njegoš” – Kotor, JU	Planirano ukupno 25.000 eura	13.000 eura donacija Special Olympics Redovna sredstva.	Održati programsku i samostalnu inicijativu	Ubuduće pratiti i podržati primjenu u školama, stalnu procjenu potreba, proces

	Sistem monitoringa i evaluacije postoji na internom i eksternom nivou.					<p>OŠ „Ilija Kišić” – Zelenika, Herceg Novi, JU OŠ „Jugoslavija” – Bar) u kojima se realizuje poseban obrazovni program, bile su podrška ostalim obrazovno-vaspitnim ustanovama u lokalnoj zajednici, putem savjetovanja, edukacija, pružanja individualne podrške učenicima.</p> <p>Mobilna služba – 1350 sati podrške u učenju učenicima s posebnim obrazovnim potrebama, kao i savjetodavnih aktivnosti za nastavnike i roditelje. Navedenim aktivnostima obuhvaćeno je 340 učenika.</p> <p>Realizovane su dvije obuke za 60 nastavnika – tema autizam</p> <p>Realizovane četiri obuke za IROP za 90 nastavnika za autizam</p> <p>Realizovane četiri obuke za 120 nastavnika za prilagođavanja</p> <p>Održano je 28 savjetovanja za škole kojima je bila potrebna podrška u sprovođenju inkluzivnog obrazovanja.</p> <p>ABA za 30 učesnika</p> <p>Tretmani kroz RI u RC za oko 150 dece</p> <p>SO – uključeno oko 200 dece</p>	5.000 ZZŠ	900 ZZŠ	usmjeravanja usaglasati u interesu deteta
--	--	--	--	--	--	---	-----------	---------	---

1	C	–	Unaprijeđen	pristup	obrazovanju	i	obrazovnim	uslugama		
Indikator učinka: Trend povećanja pristupačnosti i opremljenosti obrazovno-vaspitnih ustanova										
Izvršiti procjenu i poboljšanje pristupačnosti obrazovno-vaspitnih ustanova i potreba za specijalizovanom opremom i nastavnim sredstvima.	Izvršena procjena pristupačnosti i opremljenosti obrazovno-vaspitnih ustanova. Broj dodatno pristupačnih i opremljenih obrazovno-vaspitnih ustanova. Sprovedena savjetovanja sa upravama škola u vezi obezbjeđivanja arhitektonske i nastavne pristupačnosti obrazovno-vaspitnih ustanova.	MP, donatori	2020 -	2025.	Stalno	Aplikacija Cboard se koristi za oko 200 djevojčica i dječaka.	Ukupno predviđeno 5.000.000	Stalna aktivnost Redovno	Održati programsku aktivnost	U narednom periodu potrebno održavati kontinuitet i kvalitet uslova i rada, širiti primjenu AT
						Sprovedena obuka za 15 logopeda				
Izrada potrebne literature i nastavnog materijala prema procjeni potreba nastavnog procesa.	Broj obuka za razvoj nastavnih materijala. Broj obučeni za razvoj nastavnih materijala. Broj nastavnih materijala. Broj obučeni nastavnog kadra za korišćenje nastavnog materijala.	MP, ZUNS	2020 -	2025.	Stalno	U toku izrada Vodiča za ranu intervenciju – raspisan poziv, odabrani autori, isti se uređuje	Za ukupni period planirano 35.000 eura.	1000 ZUNS	Promovisati	Proširiti ponudu literature
Strateški cilj 2: Osigurati i sprovesti jednakost i kontinuitet inkluzivnog obrazovanja kroz uspješnu saradnju unutar i između sektora										
Operativni cilj 2 A - Obezbijeđen kontinuitet i kvalitet obrazovanja za djecu s posebnim obrazovnim potrebama										
Indikator učinka: Trend povećanja stope pohađanja i podrške na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja										
Kontinuirane aktivnosti u vezi s programom prelaska iz vrtića u osnovnu školu	Razvijen plan za pravovremeni upis u osnovnu školu dece sa posebnim obrazovnim potrebama. Povećana stopa pravovremenog upisa u osnovnu školu dece sa posebnim obrazovnim potrebama. Broj obučeni za primjenu portfolija. Portfolio se primjenjuje u predškolskim ustanovama. Broj formiranih zajedničkih timova predškolske i	MP, MZ, v-ou	2020 -	2025.	Stalno	Sprovedene kampanje u svim vrtićima, vrtići i škole redovno sprovode programe prelaska.	Za cio period planirano 15.00,	SO – 15000 eura.	Redovna aktivnost	Osigurati stalnost aktivnosti, razmjenu i saradnju.
						Prezentacija programa „Mladi sportisti“ – 100 učesnika iz 10 vrtića				

	školske ustanove za pravovremeni upis. Broj sprovedenih radionica u vrtićima za djecu i roditelje. Broj održanih sastanaka predstavnika vrtića, škola, roditelja i domova zdravlja.									
Usaglašavanje planova podrške od strane zdravstvenih ustanova sa programima prelaska iz vrtića u osnovnu školu.	Razvijen sistem podrške i formirani lokalni timovi stručnjaka iz oblasti zdravstva za sistem obrazovanja. Broj obuhvaćene i osnažene djece i porodica na bazi planova podrške.	MZ	2020 -	2025.	Stalno	Urađeno savjetovanje za pedijatre i patronažne sestre – 30 učesnika	Predviđen o ukupno 10.000.	750 eura	MZ	Potrebno da se pokrene i uspostavi očekivani model saradnje.
Sprovođenje aktivnosti nediskriminacije i prevencije nasilja i zaštite djece na nivou škole.	Osmišljeni modeli i tehnike podrške nastavnicima za različite razvojne faze, uključujući mentorsku podršku, učenje na nivou škole itd. Broj obuka za nastavnike/ce i roditelje. Broj obučeni i uključeni nastavnika/ca i roditelja.	ZZŠ, CSO	2020 -	2025.	Stalno	U školama se u kontinuitetu sprovode radionice i aktivnosti Nediskriminacije. Dan inkluzije 14. oktobar u saradnji sa SE U srednjim školama obilježen Dan osoba sa Daunovim sindromom i Dan osoba sa autizmom		Redovna sredstva	Redovna aktivnost	Ubuduće obezbijediti stalno sprovođenje i kvalitet primjene.
Operativni cilj 2 B – Unaprijeđen kontinuitet obrazovanja nakon završenog obaveznog obrazovanja										
Indikator učinka: Trend povećanja profesionalnih kompetencija dece sa posebnim obrazovnim potrebama i njihovog zapošljavanja										
Promocija, nastavak obuke, pravovremeno i kvalitetno intersektorsko sprovođenje ITP 1 i ITP 2.	Broj obuka za nastavnike/ce, stručne saradnik/cee i predstavnike CIPS-a. Broj obučeni nastavnika, stručnih saradnika/cai predstavnika CIPS-a.	MP, ZZŠ, CSO	2020 -	2025.	Stalno	Održano online savjetovanje za osnovne i srednje škole u cilju promocije tranzicionih aktivnosti škola <i>Uključivanje učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u stručno obrazovanje (maj) CSO i ZZŠ, 35 učesnika</i> Analizirani prikupljeni planovi ITP2	Ukupno planirano 10.000 eura,	redovna aktivnost		Ubuduće obezbijediti dalje obuke i praćenje.
Razvoj pozitivnih stavova i kapaciteta	Broj promotivnih aktivnosti. Procjena kvaliteta i efikasnosti ITP 1 i ITP2. Broj	MP, CSO	2020	2025	Stalno	Održano online savjetovanje nastavnika i stručnih saradnika srednjih	Ukupno planirano	Utrošeno 10.000 eura.	SO	Finalizovati započete aktivnosti i

zaposlenih u srednjim školama.	djece sa posebnim obrazovnim potrebama koja su završila srednje obrazovanje.					<p>stručnih škola o primjeni novog formulara za primjenu IROP-a u stručnom obrazovanju (CSO i ZZŠ)</p> <p>Realizovan Uniified sport za 10 SŠ i 150 učesnika</p> <p>Obučeno 40 nastavnika za program Youth lidera</p> <p>SO – održan kamp za Youth lidere – 50 učesnika</p> <p>U okviru realizacije obuke nastavnika za realizaciju modularizovanih obrazovnih programa, dio obuke posvećen planiranju individualizovane nastave za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama i 134 nastavnika</p>	13.000 eura.			stalno jačati stavove
Podsticati izradu novih modularizovanih programa, proširenje ponude programa stručnog obrazovanja, uključivanje učenika s POP u dualno obrazovanje.	Analiza potreba za obukom nastavnika/cau srednjem opštem i stručnom obrazovanju. Broj obučeni nastavnika/ca stručnih predmeta i praktične nastave. Broj obuka na teme koje se tiču metodike, pedagogije, inkluzivne prakse. Broj obuka u odnosu na karakteristike smetnji i teškoća u razvoju, individualizacija, prilagođavanje, ocjenjivanje	CSO	2020-	2025.	stalno	<p>Usvojeno je 19 standarda zanimanja, 24 standarda stručnih kvalifikacija, i 10 obrazovnih programa iz oblasti: saobraćaj, zdravstvo, poljoprivreda, umjetnost, hemijska industrija, elektrotehnika i usluge.</p> <p>Započeta je izrada dokumenata za izradu 3 obrazovna programa prilagođena za realizaciju u resursnim centrima i redovnim školama, sa produženim trajanjem obrazovanja (Pomoćnik kuvara, Pomoćnik prodavača i Pomoćnik krojača)</p>	Planirano za cio period 200.000 eura.	5.000	iz budžeta CSO	Obezbijediti sistemsku dalju primjenu.

Razvoj mentorskog vođenja profesionalne orijentacije ĐPOP	Razvijen mentorski program podrške djeci sa posebnim obrazovnim potrebama u njihovoj tranziciji na radno mjesto. Broj obučenih i mentora u školama, dece podržan kroz mentorstvo.	MPS, CSO	2020 -	2021/2022.		Napravljen je nacrt programa i uvršten u nacrt novog Kataloga za obuku nastavnika iz oblasti karijernog savjetovanja.	Planirano 3.000 eura,	realizovan o kao redovna aktivnost		Održati primjenu
Promocija zapošljavanja osoba sa posebnim obrazovnim potrebama.	Kreiran plan za promociju zapošljavanja. Broj promotivnih aktivnosti.	MRSS				U izradi Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju.	Utrošak			Podstaći mjere promocije prava OSI na zapošljavanje
Razvoj i licenciranje usluge posrednika (medijatora) u karijernom vođenju i zapošljavanju	Broj licenciranih usluga medijatora i djece koja su korisnici usluga medijatora.	MRSS	2020-	2025.	Stalno	Sa karijernim savjetnicima licenciranih provajdera obrazovanja odraslih i socijalnim partnerima ponuđene smjernice za karijernog medijatora		Nije bilo utroška	Planirati budžetom	Podstaći kroz saradnju sa provajderima i/ili NVO uspostavljanje usluge
Izrada ITP 3 za promociju tercijarnog obrazovanja i vodiča s preporukama za prilagođavanje nastave na fakultetima.	Usvojen i u primjeni ITP 3. Broj obučenih za primjenu ITP 3.	ZZŠ	2020-	2025.	Stalno	Prikupljeni i obrađeni podaci, date preporuke školama Održana ITP 3 radionica za nastavnike/ice svih srednjih škola- online		Redovno		Proširiti na sve fakultete
Sprovođenje asistivne podrške na fakultetima	Broj usluga fakulteta. Broj usluga resursnih centara.	Univerzitet, RC	2020-	2025.	Stalno	Izrada 10 setova didaktičkog materijala urađenog 3D štampom izrađena je aplikacija vladamsituacijom koja sadrži 18 društvenih priča za razvoj socijalnih vještina e s posebnim obrazovnim potrebama, a dopunjena je sadržajem za učenje predčitalačkih i čitalačkih vještina, objavljena je na Školskom portalu.		10.000 eura	ZZŠ SE	Nastaviti aktivnosti, uvezati sa nastavnim programima, predškolskim programom, animirati istraživačku zajednicu i promovisati

						10 setova pribora za jelo namijenjenih predškolskim ustanovama u cilju sticanja vještina brige o sebi. Obuka za nastavnike na fakultetima – 20 učesnika		1000 eura		
Strateški cilj 3: Podržati i unapređivati kvalitet inkluzivnog obrazovanja kroz jačanje školskih, politika, kulture i prakse										
Operativni cilj: 3 A - Unaprijeđen kvalitet obrazovanja za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama										
Indikator učinka: Trend poboljšanja kompetencija kadra i unapređenje inkluzivne prakse										
Analiziranje, usklađivanje i sprovođenje plana i program inicijalnog obrazovanja nastavnika/ca u skladu s modelom ljudskih prava.	Sprovedena analiza trenutnog koncepta, paradigme, pristupa i statusa inkluzivnog obrazovanja tokom inicijalne obuke i neposrednog učenja kroz praksu. Broj revidiranih programa obuke nastavnika/ca u skladu sa preporukama	Univerziteti	2020-	2025.	Stalno	Još nije ispunjeno u skladu s UNCRPD	Planirano 25.000 eura.	Aktivnost realizovana kroz redovan opis poslova.		Ubuduće osavremenjivati pristup, kao i praktikovanje.

Status realizacije: Aktivnost realizovana ■ Aktivnost u toku ■ Nerealizovana aktivnost ■

Preporuke za naredni period

Posmatrano iz ugla najboljeg interesa djece s posebnim obrazovnim potrebama dalji pravci razvoja i rada mogu biti:

Strateški cilj 1: Obezbijediti i primijeniti dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku:

- Promovisanje inkluzivnog obrazovanja, realizovati kampanje za jačanje stavova usaglašavati zakonski osnov, intersektorsko planiranje, saradnju, razumijevanja inkluzivnog obrazovanja i jačanje pozitivnih stavova. Posebno učiniti da budu afirmativniji standardi i normativi, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, Zakon o zdravstvenoj zaštiti koji treba da omoguće dostupnost usluge, resursa i koordinaciju aktivnosti. Takođe, da je za djevojčice i dječake prijateljski sistem i proces utvrđivanja stanja smetnje.
- Uvezivanje Strategije inkluzivnog obrazovanja i Strategije za digitalizaciju obrazovnog sistema kroz fokusiranje na AT i AAC podršku koje treba predvidjeti budućim krovnim dokumentom, odnosno uvezivanje Strategije ranog razvoja djeteta
- Uposliti još profesionalaca, posebno da bi omogućili kućne posjete i ekipirati timove, prepoznati u legislativi model PORI, dodatne stručne podrške i relaksirati normative za zaposlene, poštovanje normativa broja djece u grupi, kao i organizaciono fleksibilni odgovor na potrebe djece, primijeniti pristup smanjenja nelagode za dijete na način da roditelj provede dio vremena igrajući se s djetetom u grupi (npr. prilikom preuzimanja).

Strateški cilj 2: Osigurati i sprovesti jednakost i kontinuitet inkluzivnog obrazovanja kroz uspješnu saradnju unutar i između sektora i tranziciju sa jednog nivoa obrazovanja na sljedeći:

- Osavremenjivanje opreme, jačanju i uvezivanju inkluzivnih sa IT kompetencijama, promovisanju AAC i AT, važnosti pristupačnosti, aktivnije pružati podršku u zajednici učenicima i učenicama od strane škola s integrisanim odjeljenjima, da se nastavnici/ce osposobe za kreiranje materijala za upravljanje emocijama i ponašanja učenika i učenica.
- Omogućiti više obuka na koji način prilagođavati nastavne jedinice. Sprovoditi edukacije za rukovodioce i nastavnike/ce na temu obrazovanje učenika i učenica iz spektra autizma, pisanje IROP-a za asistenciju, održavati kontinuitet coachinga, proširiti ulogu mentora/ki i razviti istu. Nastaviti podršku u srednjim školama, raditi na razvoju pozitivnih stavova, održati aktivnosti saradnje s fakultetima. Uvezati aktivnosti škola sa sektorom zapošljavanja OSI, jačati psiho-socijalnu podršku roditeljima.
- Promovisati među stručnom i opštom javnosti značaj AT, osmišljavati funkcionalne sadržaje, digitalne sadržaje kreirati u službi razvoja djece, obučavati kadar i roditelje za bezbjedno, sigurno i kvalitetno korišćenje sadržaja, osnaživati i predstavljati asistivne kabinete, regulisati oblike saradnje, širiti AT i AAC kroz programe dodatne stručne podrške, povezivati akademsku, istraživačku i naučnu zajednicu u smjeru osmišljavanja pomagala za djecu – 3D štampa, AT, AAC i sl.

Strateški cilj 3: Podržati i unaprijediti kvalitet inkluzivnog obrazovanja kroz jačanje školskih politika, kulture i prakse:

- uvezati evidenciju i korišćenje podataka kao dokaza.

Lista skraćenica:

- AAC – Alternativna, potpomognuta komunikacija
- ABA – Primijenjena analiza ponašanja
- AT – Asistivna tehnologija
- Cboard - Komunikacijska aplikacija korišćenjem simbola i prenošenjem teksta u govor.
- CSO – Centar za stručno obrazovanje
- CZA – Nacionalni centar za autizam, djecu sa smetnjama u razvoju i dečiju psihijatriju „Ognjen Rakočević“
- ETF – Elektro-tehnički fakultet
- ICF – Međunarodna klasifikacija funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja
- IK – Inkluzivna kompetencija
- IO – Inkluzivno obrazovanje
- IROP – Individualni razvojno-obrazovni program
- ITP – Individualni tranzicioni plan
- ITK – Informaciono tehnološka kompetencija
- JPU – Javna predškolska ustanova
- JU OŠ – Javna ustanova osnovna škola
- MEIS – Crnogorski obrazovni informacioni sistem
- MPNI – Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
- MRSS – Ministarstvo rada i socijalnog staranja
- MLJMP – Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava
- MZ – Ministarstvo zdravlja
- NS – Nacionalni savjet za obrazovanje
- NVO – Nevladine organizacije
- OSI – Osobe s invaliditetom
- PMF – Prirodno-matematički fakultet
- PORI – Porodično orijentisana rana intervencija
- RC – Resursni centar
- RI – Rana intervencija
- SE – Savjet Evrope
- SEK – Socio-emocionalna kompetencija
- SO – Specijalna Olimpijada
- UNCRC – Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta
- UNCRPD – Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom
- UNDP – Fond za razvoj Ujedinjenih nacija
- UNICEF – Fond za djecu Ujedinjenih nacija
- ZSDZ – Zavod za socijalnu i dječju zaštitu
- ZUNS – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- ZZŠ – Zavod za školstvo